

Rectificatie, Tijdschrift Oude Muziek

Zoals in het Tijdschrift Oude Muziek 3/2015 op p. 63 wordt vermeld, zijn in TOM 2/2015 onder verantwoordelijkheid van de redactie een flink aantal wijzigingen in de tekst van mijn Purcell artikel aangebracht, waaronder verschillende aperte fouten. Een paar daarvan worden in TOM 3/2015 genoemd. Anderen, die betrekking hebben op de Purcell opera's en de uitspraak van zijn naam, niet. Hier volgt de tekst van het hele artikel, zoals dat door mij is ingeleverd bij de redactie.

Juul Muller

In het Londense Westminster, vlak bij de abdij, woonden de broers Thomas en Henry Purcell met hun gezinnen. Zij waren musici, mogelijk al koorknapen bij de Chapel Royal, het hofkapel, in de tijd van koning Charles I.¹ Toen Charles werd afgezet en later onthoofd, werd Engeland van 1647 tot 1660 een republiek, het Gemenebest. Het is niet onmogelijk dat een deel van de Westminsterse Purcell familie in die roerige periode tussen de dood van regeringsleider Oliver Cromwell en de terugkeer van de monarchie tijdelijk elders woonde, want van de doopakte van de componist, ook Henry geheten en vermoedelijk geboren in 1659, is tot op heden geen spoor, terwijl de familie in de registers uitgebreid voorkomt en er lang en naarstig naar is gezocht. Wij weten omdat zij genoemd is in een testament, dat zijn moeder Elizabeth heette,² zijn vader was naar alle waarschijnlijkheid Henry Senior, maar misschien was het ook wel Thomas. Zekerheid ontbreekt nog steeds.

Tijdens het Gemenebest sloten de Puriteinen onder leiding van Cromwell de openbare theaters en was instrumentale kerkmuziek verboden. Daardoor bleef de broodwinning van musici beperkt tot het lesgeven. In de huizen van de gegoede burgerij werd nog wel gemusiceerd; dat maakte deel uit van de opvoeding van jongens en vooral meisjes van goeden huize. Zelfs de dochters van Cromwell kregen muziekles. Er mochten in besloten kring ook toneelstukken worden opgevoerd, met en zonder muziek, als het maar een ernstig, historisch onderwerp betrof. *The Siege of Rhodes* en *The Cruelty of the Spaniards in Peru* werden in Londen uitgevoerd in 1658/59, onder leiding van de latere theaterdirecteur William Davenant. Na de Restauratie van het koningschap in 1660, toen Charles II de troon besteeg en de kleine Henry nog een baby was, werd zowel Thomas Purcell als diens broer Henry lid van de Chapel Royal. De laatstgenoemde overleed toen het jongetje een jaar of vijf was en niet lang daarna werd hij opgenomen in het jongenskoor.

The Children of the Chapel Royal kregen een zeer gedegen en uitvoerige muzikale opleiding. De koorleiding was aanvankelijk in handen van Captain Henry Cooke, die gespeeld had in *The Siege of Rhodes* en een deel van de muziek had geschreven. Van meet af aan was Purcell dus toevertrouwd aan mensen die zich zowel met kerkmuziek als met seculiere toneelmuziek bezighielden. Dat was nuttig, omdat

¹ Zimmerman, Franklin B. *Henry Purcell 1659-1695*, Philadelphia, 1983, p. 336.

² Public Records Office, PCC 1684. Zijn peetvader John Hingstone liet de jonge Henry geld na.

hofmusici financieel afhankelijk waren van de macht en belangstelling van de koning. In Engeland viel daar ook kerkmuziek onder, want de Engelse koning(in) staat tot op de dag van vandaag aan het hoofd van de Anglicaanse kerk.

De *Chapel Royal* kwam vervolgens onder leiding van Pelham Humphrey, die veel aandacht moet hebben besteed aan de vorderingen van de jonge Purcell en wiens muzikale opvolger hij werd genoemd. Hij kreeg orgelles van Christopher Gibbons, zoon van Orlando en organist van Westminster Abbey. Gibbons werd opgevolgd zowel als organist als in zijn functie als leraar door John Blow, die een jaar of tien ouder was dan Purcell en met wie hij zijn hele leven bevriend zou blijven. Ook Blow raakte zeer onder de indruk van de prestaties van zijn leerling.

Toen Purcell dertien of veertien was, kreeg hij de baard in de keel en moest hij het jongenskoor verlaten. Hij werd de assistent van zijn peetvader, John Hingstone, die de koninklijke instrumenten stemde en repareerde. Vier jaar later stierf Purcells vriend de componist Matthew Locke, waarna hij diens plaats innam als hofcomponist.

Toen Purcell twintig was, gaf Blow zijn post als organist van Westminster Abbey op ten gunste van zijn geniale leerling. Een jaar later componeerde Purcell zijn eerste toneelmuziek, voor *Theodosius* van Nathaniel Lee. Het stuk ging in september of oktober in première in het Dorset Garden Theatre, waarvoor Purcell nadien veel theatermuziek en zijn grote operas zou schrijven.

Zoals bij iedereen die het hoofd boven het maaiveld uitsteekt, bestaan er een paar lelijke anecdotes over Henry Purcell. De eerste betreft de verkoop van plaatsen in de abdij, bij de kroning van William III (onze Stadhouder Willem III) en zijn vrouw Mary II, op 11 april 1689. Het was de gewoonte bij kroningen dat de organisten kaartjes verkochten voor plaatsen in het orgelkoor. Deze keer werd dat door het kerkbestuur verboden, maar pas op 25 maart. Vermoedelijk waren de kaartjes toen allang verkocht. Bovendien schijnt niemand de organisten, Purcell en Stephen Crespion, op de hoogte te hebben gesteld. Een week na de kroning kreeg Purcell een boze brief met het bevel het geld over te dragen, hetgeen hij ook heeft gedaan. Dat zal moeite hebben gekost, want zijn half-jaarlijkse stipendium, dat hij in maart diende te ontvangen, had hij nog steeds niet gekregen.³

De tweede anecdote betreft Purcells dood en stamt uit Hawkins⁴. "There is a tradition", schrijft hij, dat Purcell in slecht weer door zijn vrouw is buitengesloten na een al te langdurig bezoek aan de kroeg. "It is said..." stelt Hawkins voorzichtig, dat hij dientengevolge aan longontsteking is overleden. Een paar regels verder schrijft hij dat waarschijnlijk een langduriger ziekte een eind aan Purcells leven maakte, mogelijk tuberculose. Jammer voor de zorgzame Frances Purcell, met wie Purcell aantoonbaar een uitstekend huwelijk had en die na zijn dood het werk van haar man zo zorgvuldig heeft bezorgd, dat juist het eerste stukje nog telkens de programmaboekjes haalt.

Henry Purcell is maar zes- of zevenendertig jaar geworden en stierf op 21 november 1695, aan de vooravond van de dag van Cecilia, beschermheilige van de muziek. Hij ligt begraven in zijn "eigen" Westminster Abbey. Op zijn begrafenis werd de

³ Campbell, Margaret, *Henry Purcell, Glory of his Age*, London, 1993, pp.121-124.

⁴ Hawkins, Sir John, *A General History of the Science and Practice of Music*, Volume IV, London, 1776, pp.502-3

prachtige Funeral Music for Queen Mary gespeeld, die hij acht maanden eerder had gecomponeerd na de dood van de vorstin en die tijdens het Festival Oude Muziek met processie wordt uitgevoerd door Vox Luminis, onder leiding van Lionel Meunier.

Purcells nagelaten werken behoren tot de allermooiste muziek van zijn land: de Engelse Orfeus werd hij genoemd. Ook de onovertroffen manier waarop hij Engelse teksten heeft getoonzet, maakt zijn muziek nog steeds bij zowel amateur- als beroepskoren zeer geliefd.

Zijn composities zijn gecatalogiseerd door Franklin Zimmerman (Z. nummering). De instrumentale werken omvatten onder andere zo'n vijftig stukken voor strijkers, werken voor solo trompet, hele boekdelen voor clavecimbel en orgel voluntaries. Onder zijn vokale stukken vindt men toneelmuziek voor meer dan vijftig toneelstukken, vijftientwintig odes en welkomstliederen voor vorsten en Cecilia, tien wereldlijke cantates, meer dan negentig kerkelijke koorwerken, twintig kerkelijke liederen, meer dan honderd wereldlijke sololieder en ruim veertig duetten plus vierenvijftig canons, waarvan een groot aantal schunnig zijn en bedoeld voor de kroeg. Hij schreef vijf of zes opera's: *Dido and Aeneas*, *Dioclesian*, *King Arthur*, *The Fairy-Queen*, *The Indian Queen* en *The Tempest* dat net wel of net niet een opera is, afhankelijk van de definitie. *The Tempest* bevat wat minder muziek dan de vier grote opera's en het doorgecomponeerde kameroperatje *Dido and Aeneas*. Er wordt trouwens getwijfeld of het stuk wel van Purcell is.⁵

Tijdens het Festival Oude Muziek in augustus van dit jaar wordt veel van zijn muziek uitgevoerd: Richard Egarr speelt drie Purcell suites uit *A Choice Collection of Lessons for the Harpsichord or Spinet* [sic], uitgegeven in 1696, waarvan Peter Holman wat gefrustreerd opmerkt dat we geen idee hebben wanneer ze zijn gecomponeerd.⁶ Ook drie "grounds" maken deel uit van het programma, waarvan twee zeker van Purcell zijn. De "ground" is een vorm die stamt uit het 16^e-eeuwse Italië als basis voor dansen zoals de chaconne en de passacaglia. Ook een suite en een chaconne van Blow staan op het programma.

De Londense groep Gabrieli Consort & Players tracteert op odes voor de Heilige Cecilia van zowel Purcell als Benjamin Britten, waaronder Purcells *Welcome to all the pleasures* (1683) waarvan het deel *Here the deities approve* is gebaseerd op het stuk dat Egarr speelt als "A new ground in e minor".

Uit welk jaar precies de Engelse traditie stamt om op 22 november een ode aan Cecilia uit te voeren, is (nog) niet achterhaald. Het titelblad van Purcells *Welcome to all the pleasures* vermeldt dat ter nagedachtenis aan de Heilige Cecilia, de beschermvrouw van de muziek, ieder jaar een 'Musical Entertainment' plaatsvindt en het stuk is opgedragen aan "THE GENTLEMEN of the Musical Society".⁷ Waar deze eerste Cecilia Ode van Purcell is uitgevoerd staat er niet, maar vanaf het jaar daarna vonden de feestelijkheden zeker plaats in het Stationers' Hall. Mogelijk was dat ook in 1683 het geval, want Stationers' Hall werd volgens Hawkins al voor

⁵ Laurie, A. M. "Did Purcell Set *The Tempest*?", *Proceedings of the Royal Musical Association* 90 (1963-4), 43-57.

⁶ Holman, Peter, *Henry Purcell*, Oxford, 1994, p.96.

⁷ uitgave van John Playford, Londen, 1684.

muziekevenementen gebruikt vanaf de herbouw, in 1673/4.⁸ Of voornoemde muzieksociëteit toen al bestond is onduidelijk. *Welcome to all the pleasures* wordt tijdens het Festival Oude Muziek uitgevoerd door het Londense Gabrieli Consort & Players, dat ook het latere, uitbundige *Hail, Bright Cecilia* (1692) laat klinken, alsmede de uit 1942 stammende *Hymn to St. Cecilia* van Purcell-vereerder Benjamin Britten.

Het Belgische La Rêveuse brengt kerkelijke vokale muziek, het meeste uit het door John Playford uitgegeven *Harmonia Sacra* (1688), driestemmig gezongen door tenor, bariton en bas, begeleid door theorbe, basse de viole en clavecimbel. Onder de kerkelijke liederen zijn minder bekende toonzettingen met als tekst parfrasen op psalmen van Purcells tijdgenoot John Patrick, maar ook het bekende *With sick and famish'd eyes*, op tekst van de beroemde metafysische dichter George Herbert, alsmede de "verse anthem" *I was glad*.

Naast zijn muziek voor kerk en koninklijk huis, schreef Purcell, zoals gezegd, vanaf de vroege tachtiger jaren voor het theater. In die tijd waren de twee grote toneelgezelschappen samengevoegd tot The United Company en zij bespeelden The Theatre Royal, meestal aangeduid als Drury Lane, en het iets oudere Dorset Garden Theatre, aan de Thames bij Dorset stairs. Toneelstukken met veel muziek en spektakel, alsmede de "dramatische opera's" van Purcell vonden doorgaans plaats in het beter uitgeruste Dorset Garden, waar hij dan ook veelvuldig heeft gedirigeerd van achter het clavecimbel.

Op het programma voor Utrecht staat de muziek uit *Dido and Aeneas*, uitgevoerd door L'Arpeggiata uit Parijs en dat van *King Arthur*, door het eveneens Franse La Fenice en Vox Luminis.

Dido and Aeneas, overigens een kameropera die nog geen uur in beslag neemt, is bepaald niet de enige opera van Henry Purcell. Dit wijdverbreide misverstand is ontstaan omdat het stuk, in tegenstelling tot Purcells latere, grote opera's, doorgecomponeed is. Engelse opera's, ook dramatische of semi-opera's genoemd, hebben gesproken tekst. Een juweeltje is het wel. Toch koos Purcell ervoor na *Dido* uitsluitend nog dramatische opera's te componeren.

Wat weten wij van *Dido and Aeneas*? Wij weten waar het verhaal vandaan komt, namelijk uit de *Aeneïde* van Virgilius (eerste eeuw voor onze jaartelling) en niet uit Homerus, zo'n zeven honderd jaar eerder. Er wordt wel het een en ander gewijzigd: in Virgilius is het echt Jupiter die Aeneas bij monde van de boodschapper Mercurius maant om afscheid te nemen van Dido, maar Tate maakt er gemene tovenaressen van, met een als Mercurius vermomde boze geest. In het libretto van Tate blijft de doodsoorzaak van Dido vaag (in oudere, minder vrouwonvriendelijke versies van de mythe blijft ze gewoon leven) en het kwaad overwint.

Wat weten we *niet* van *Dido and Aeneas*? Precies wanneer en voor wie het stuk geschreven is. Het enige libretto dat bewaard is gebleven, komt van de meisjes-kostschool van de vrouw van dansleraar Josiah Priest, in 1689. Muzieklessen moesten apart worden betaald en de jaarlijkse schooluitvoering van een dramatisch

⁸ Hawkins, p.502-3.

muziekstuk diende mede om ouders daartoe over te halen. Priest was tevens de choreograaf van het Dorset Garden theater, waar hij samenwerkte met Purcell. Dat dit een heropvoering betreft, is nu wel duidelijk.⁹ Het stuk kwam niet uit het theater,¹⁰ was dus vermoedelijk geschreven voor het hof van Charles II of zijn broer James II.

King Arthur (1691) was de tweede avondvullende opera van Purcell; het libretto was van de beroemde dichter John Dryden, voor wiens toneelstukken hij al eerder muziek had gecomponeerd. Het verhaal komt niet voor in de legendes over de Tafelronde, maar heeft zoals gebruikelijk in die tijd een politiek/allegorische betekenis. De krijgshaftige held wordt meestal voor Koning William gehouden, die op dat moment de belangrijkste legerleider in Europa was in de strijd tegen Louis XIV. Daar zijn wel vraagtekens bij te zetten, want Dryden was politiek anti-Willem. Het is waarschijnlijker dat de held aanvankelijk Charles II was en de oorsprong van *King Arthur* Drydens *Albion and Albanius*, een stuk waarmee in 1685 het vijftienvijftigste jubileum van de Restauratie zou worden gevierd en dat is afgelast wegens de plotselinge dood van Charles. In ieder geval zoekt en vindt Arthur uiteindelijk zijn blinde geliefde Emmeline, van wie de schellen als het ware van de ogen vallen bij haar bevrijding uit de klauwen van een valse tovenaer. Britannia is verlost.

Zoals bij alle "multimedia spektakelstukken" die Purcell met verschillende librettisten voor het Dorset Garden theater schreef in zijn laatste jaren, betreft het hier een compleet toneelstuk met muzikale delen, waarbij acteurs de hoofdfiguren speelden en zangers hun gevoelens vertolkten. Er waren spectaculaire scenewisselingen, die op de toeschouwers van toen dezelfde overweldigende indruk maakten als al het technische geweld van een hedendaagse musical op ons. Kostuums, dekors, houding, gebaren en metaforisch betekenisvolle dansen ondersteunden het gezongen en gesproken verhaal.¹¹ Hoewel de muziek uit de opera's schitterend is, gaat bij een concertante uitvoering veel verloren, ook muzikaal. Het is jammer dat juist tijdens het Festival Oude Muziek Utrecht, waar historisch onderzoek en uitvoeringen zo prachtig samen komen, sinds *le Bourgeois Gentilhomme* in 2004 geen historisch geïnformeerd muziektheater meer te zien is geweest. Dat is, dankzij het kortzichtige subsidiebeleid voor de kunsten, te duur.

Hoewel de vroege dood van Henry Purcell vaak de oorzaak wordt genoemd van de "overwinning" van Handels doorgecomponeerde opera in Engeland, is ook dat niet

⁹ Wood, Bruce and Andrew Pinnock, "'Unscarr'd by Turning Times'; The dating of Purcell's *Dido and Aeneas*," *Early Music* 20 (1992), 372-90; Pinnock and Wood, "'Singin' in the Rain': Yet More on Dating *Dido*," *Early Music* 22 (1994) 365-7; Luckett, Richard, "A New Source for *Venus and Adonis*," *The Musical Times* 130 (1989), 77-78.

¹⁰ Nagenoeg alle uitvoeringen worden op datum beschreven in het monumentale *The London Stage 1660-1800* van E. L. Avery, A.H. Schouten et al (red.), Carbondale, 1960-1968.

¹¹ Frans and Julie Muller, "Completing the Picture: the importance of reconstructing early opera", *Early Music*, Vol. XXXIII/4 (november 2005), Nederlandse vertaling www.fransenjuulmuller.nl

waar. Al in januari 1705 werd zo'n "Italiaanse" opera in Drury Lane opgevoerd, een bewerking van Stanzani's *Arsinoë*. Drie maanden later ging het nieuwe theater The Haymarket open met voorstellingen van een in het Italiaans gezongen opera, *The Loves of Ergasto*, van Jacob Greber. Die mislukte jammerlijk en werd slechts vijf maal gespeeld. Het publiek moest niets van dat Italiaanse (lees: Paapse) gedoe hebben. Toen Handel in 1710 naar Londen kwam en in het volgende jaar zijn *Rinaldo* in première ging, was dat wel een succes, maar de Engelse opera's van Purcell en andere componisten bleven tot ver in de achttiende eeuw regelmatig op de planken. De opera met gesproken teksten is nooit weggeweest uit Engeland, getuige bij voorbeeld *The Beggar's Opera* (1728) en de vele, negentiende eeuwse, werken van Gilbert and Sullivan die nog steeds, net als Purcell, de belangstelling trekken. In de populaire vorm van de musical heeft dit soort muziektheater inmiddels de hele wereld veroverd.

De uitspraak van de naam Purcell is bekend. De nadruk ligt op de eerste lettergreep. Daarvoor zijn liefst drie soorten bewijs: 1) de naam rijmde toen al op "rehearsal". 2) Voordat de Engelse spelling werd genormaliseerd, schreef men de naam van de componist bijna altijd met een *u* als eerste klinker, maar de tweede was soms *a*, soms *e* en soms *u*, hetgeen wijst op een zwakke klinker. 3) De begrafenis ode van Purcell, geschreven door zijn vrienden John Dryden (tekst) en John Blow (muziek), bevat zijn naam, met nadruk op de eerste lettergreep.

Aangezien veel hedendaagse Purcells de nadruk op de tweede lettergreep leggen, wordt Henrys achternaam vaak verkeerd uitgesproken, zelfs bij de BBC.
